

EMPRESAS DE ECONOMÍA SOCIAL. ESPECIAL REFERENCIA ÁS COOPERATIVAS DE TRABALLO ASOCIADO E ÁS SOCIEDADES ANÓNIMAS LABORAIS.

Luís RODRÍGUEZ ENNES
Universidade de Vigo

Faise unha lectura da lexislación vixente sobre as empresas de economía social, Sociedades Anónimas Laborais e Sociedades Cooperativas, deténdose especialmente nos conceptos distintivos básicos e no regulamento laboral que lles é propio.

1. **Introdución: reflexións previas sobre o traballo asociado.**

Aínda cando non é este o lugar adecuado para abondar en torno ás afirmacións verquidas polos economistas sobre o incremento do número de desempregados durante a etapa da recesión económica, nin para argumentar sobre as causas e sobre a relación entre o desemprego e a situación da economía, si o é, sen embargo, para referirnos a algunhas das medidas e formas de emprego que durante os últimos anos contribuíron, dende o punto de vista socio-laboral, a diminuílo, ou cando menos a amortecer-lo seu crecemento.

No contexto da grave crise económica iniciada no 1974, que con especial gravidade se proxectou sobre o sistema productivo e sobre o nivel de ocupación das sociedades, xerando para unha parte da poboación activa un retroceso nas condicións de vida e nas oportunidades de traballo e convivindo en España co proceso de democratización das relacións de traballo consolidado coa Constitución de 1978, rexístrase tamén un auxe renovado do traballo autónomo e, particularmente, das xenericamente denominadas "empresas de traballo asociado" ou empresas autoxestionadas. Baixo tal denominación compréndense empresas de titularidade colectiva, con diferente base xurídica —cooperativas e sociedades—, que como meta común instrumentan modalidades diversas de participación dos traballadores na titularidade dos medios de produción.

O rexurdimento deste fenómeno atopa terreo aboado no artigo 129 CE que compromete ós poderes públicos na promoción eficaz das diversas formas de participación na empresa e o fomento, mediante unha lexislación adecuada, das sociedades cooperativas, ó tempo que contén un mandato para o establece-

mento dos medios tendentes a facilita-lo acceso dos traballadores á propiedade dos medios de produción.

O nacemento destas fórmulas —Cooperativas de Traballo Asociado e Sociedades Anónimas Laborais principalmente— se conecta, dunha parte, co abundante peche de pequenas e medianas empresas que durante os anos da crise non puideron facer fronte á recesión económica, ben porque a súa estrutura financeira e de xestión non era a adecuada pola incapacidade para redimensiona-la súa produción ou por causas máis complexas; doutra responde tamén ás dificultades que certos grupos de traballadores, polas mesmas condicións socio-económicas, atopaban para acceder ó mercado laboral tradicional ó tempo que se lles ofrecían apoios para constituírense eles mesmos en empresarios mediante fórmulas cooperativas, societarias e como traballadores autónomos. Ambas cousas motivaron que numerosos colectivos de traballadores, fundamentalmente demandantes do primeiro emprego e parados de longa duración, optaran por agruparse para asumir a titularidade destas novas formas de empresa, en ocasións para actuar en sectores non tradicionais, o que facilitaba a actuación cunha nova conciencia do risco empresarial, así como a eliminación das rixidezs productivas e comerciais que padecían as empresas das que procedían quen as integraban, reunindo a dobre condición de empresarios e traballadores agora.

2. Cooperativas.

2.1. *Antecedentes. O movemento cooperativo.*

A orixe do cooperativismo como doutrina e as súas aplicacións ás actividades de carácter económico é difusa tanto no tempo coma nos lugares onde naceu. Se profundizamos na historia dos movementos sociais, observaremos trazos do que hoxe consideramos como elementos do cooperativismo, tanto nas institucións de civilizacións antigas coma noutras máis achegadas ó noso tempo. Pero iso non debe levarnos a situa-la orixe da entidade que tratamos de estudar mais alá do pasado século, pois foi nel cando se conformou a fórmula societaria que chegou ata nós e en certo sentido práctico invítanos a comezar por lembrar soamente institucións inmediatas e non outras máis lonxanas.

A primeira institución cooperativa non se constituíu nun momento histórico concreto para crearse despois as demais á súa imaxe e semellanza, senón que, en pouca marxe de tempo e en diversos países, apareceron sen conexión manifestacións deste tipo con diversos obxectos sociais. Entendendo que canto pode dicirse hoxe, en relación coa fundación das primeiras cooperativas, é xa só historia e pouco importa se os datos son exactos por canto as fontes que chegan ata nós non son suficientemente clarificadoras, aceptaremos que as Cooperativas de Producción foron moi numerosas nos países anglosaxóns, en Francia e Alemaña. En España aparecen as comunidades agrarias de Palencia, Aragón,

Asturias e León, así como as cooperativas do campo valenciano. Pero por riba de todas destacou sempre a sociedade cooperativa ROCHDALE —la Rochdale Society of Equitable Pioners- prototipo das cooperativas de consumo—. Fundada hacia 1844, estes pioneiros de Rochdale, poboación inglesa, crearon unha sinxela tenda como cooperativa, pero sentaron eses principios de colaboración, igualdade democrática e proporcionalidade económica que foron básicos na materia.

Na liña doutrinal o cooperativismo preséntase como reacción moderada fronte ós defectos do capitalismo, baixo o desideratum de que o froito do traballo debe pertencer ó traballador. No capitalismo, o traballador vende ese froito por unha contraprestación, o soldo; os capitalistas alugaban o traballo, quedando coas utilidades, e a cooperación invirte o proceso: o traballo aluga ó capital e orgaízase a si mesmo; o traballador faise empresario. Trátase de organiza-la empresa dun modo que reparta os beneficios, arrebatándoos ó monopolio do capital.

Pero esta cooperación así nacida e formulada, en ambas liñas, non se inscribe no mundo do socialismo, senón que permanece fortemente anclada na área do capitalismo.

Non se elimina a empresa privada, só cambia o seu titular, o empresario que é o conxunto de traballadores. É característica desta cooperación o seu sentido democrático ("un home un voto", segundo os principios de Rochdale), o que a separa claramente de sistemas non democráticos. É a cooperativa unha empresa capitalista que precisa capital privado e traballo privado. De ser inicialmente unha tese obreira fronte ó capitalismo pasou a ser un elemento estabilizador do capital, do mundo capitalista, ó que contribúe a desenvolver e consolidar; unha corrección do capitalismo nunha vía moderada e non revolucionaria; unha fórmula de evolución dentro do sistema.

Mostra de todo isto é a personalidade xurídica propia que adquire a cooperativa, a posibilidade de ser declarada en suspensión de pagos e quebra, a imputación de resultados económicos ós socios, mesmo a imputación de perdas, a realidade de relacións con terceiros, a posibilidade de contratar traballadores en relación laboral coa cooperativa. Notas que estaban xa na Lei de 1974 e se manteñen na Xeral de 1987.

A chamada "lei da transformación" (Oppenheimer) significa que a cooperativa acaba por tomar traballadores asalariados e constitúese fundamentalmente como organización de capital. Este é o sentido e o carácter moderno das cooperativas, sobre todo da produción. A cooperativa é un instrumento do capital, unha empresa capitalista, pois debe competir coa empresa tradicional, e se non se organiza como tal empresa, cunha dirección técnica e eficaz e co debido asesoramento, atoparase en inferioridade de condicións de xestión, económicas e comerciais (a chamada debilidade comercial da cooperativa), o que se traduce con moita frecuencia no fracaso económico e comercial da sociedade cooperativa. Nesa dirección de modernización e axilidade empresarial oriéntase a Lei Xeral de 1987.

A modo de conclusión sobre este punto, cómpre sinalar que a evolución daquelas incipientes cooperativas do pasado século ata o momento presente, foron moi diferentes, pois, mentres houbo días de esplendor para as Cooperativas de Consumo de Bens, principalmente no sector da alimentación, hoxe para estas oscureceuse o seu futuro, ó aparecer no mercado grandes multinacionais adicadas a esta mesma actividade. Unha vida brillante máis efímera tiveron as adicadas a outras actividades como a vivenda ou o ensino e aínda que hai exemplos destas moi dignos de ter en conta, é evidente a limitación do seu desenvolvemento, cando dende o Estado acométese a mesma función. As antes denominadas Cooperativas de Producción, tamén Cooperativas Industriais, hoxe de traballo Asociado, son moi numerosas pero, en España, salvo algunhas excepcións, todas son de escaso número de socios e de recursos financeiros limitados. Resultan coñecidas as dificultades das Cooperativas de Crédito, especialmente as Caixas Rurais, ante a competencia que supoñen os grandes bancos e Caixas de Aforros, e en canto ás adicadas ás actividades aseguradoras, cunha curta andadura, pouco pode dicirse do seu futuro ante un mercado tan difícil como é o deste sector. Posiblemente as máis estabilizadas foran as Agrarias, se ben o seu esaxerado número deberá reducirse moi pronto de forma importante, fusionándose entre si e agrupándose na forma que conveña, atendendo a un elemental principio de redución de custos, se verdadeiramente pretenden ser rendibles e competir dentro do mercado europeo.

2.2. *Lexislación vixente. Reparto competencial. A Lei 3/1987. Disposicións xerais (Arts.1-5).*

O panorama lexislativo español hoxe, na materia que estudiamos, é complexo. Partimos dun precepto constitucional, o artigo 129-2 da Constitución Española de 1978, cun texto literal que nos expresa "os poderes públicos promoverán eficazmente as diversas formas de participación da empresa e fomentarán, mediante unha lexislación adecuada, as sociedades cooperativas. Tamén establecerán os medios que faciliten o acceso dos traballadores a propiedade dos medios de produción". É evidente que o precepto traspasa os límites do ámbito cooperativo pois a promoción das "diversas" formas de participación, precisa da existencia doutras distintas das propias Cooperativas, e por outro lado, o acceso á propiedade dos medios citados pode tamén conquerirse con outros modelos societarios.

Operado o cambio político e en resposta a esta demanda, promulgouse a Lei 3/1987 de 2 de abril, aprobada como "a esperada", polos avatares superados ata o seu nacemento e que se inspira nos principios democráticos de participación e autoxestión da cooperativa, cun carácter xeral que chega a ser nalgunhas Comunidades Autónomas con competencia lexislativa en materia de cooperativas puramente simbólico, xa que só ten o carácter de dereito supletorio respecto da regulación propia das Comunidades Autonomas con compe-

tencia legislativa en materia de cooperativas. E é que a delimitación das competencias legislativas (estatal e autonómica) en materia de cooperativas é confusa; posto que estas últimas non aparecen no listado de competencias autonómicas do art. 148 CE, nin no de competencias exclusivas do Estado do art. 149.1 CE.

Tomando como punto de partida o art. 129.2 CE, os Estatutos de Autonomía Vasco e Catalán, xustificándose nas súas respectivas experiencias históricas e sociais, atribuíron ás súas Comunidades Autónomas "a competencia exclusiva" en materia de cooperativas, ampliándoa posteriormente algúns Estatutos a outras Autonomías. Deste modo, en función da resposta dada á cuestión, os Estatutos de Autonomía poden agruparse en catro categorías: a) Estatutos con recoñecemento de competencia exclusiva —País Vasco, Cataluña, Andalucía, Comunidade Valenciana, Navarra e Islas Baleares—, b) Con facultade de desenvolvemento legislativo e execución da lexislación do Estado —Galicia e Extremadura—, c) Con previsión de que a Comunidade Autónoma obteña competencia en virtude dunha futura lei Orgánica —Aragón, Castela-A Mancha, Canarias e Castela-León—, d) Sen alusión algunha a cooperativas, aínda cando afecten a Comunidades con certa implantación cooperativa nos distintos sectores —Asturias, Cantabria, Rioja, Murcia e Madrid—. Do mandato constitucional e o cambio operado na estrutura estatal derivan, para o marco xurídico cooperativo, dúas consecuencias: 1) Que nas comunidades con competencia exclusiva en materia de cooperativas, en defecto de norma específica autonómica, será de aplicación supletoria o dereito estatal. 2) As competencias que na Lei de Cooperativas se lle atribúen ó Consello de Ministros, Ministro de Traballo e Seguridade Social, e Director Xeral de Cooperativas e Sociedades Laborais, entenderanse atribuídas ós correspondentes órganos das Comunidades Autónomas que, entre as competencias que asumiron, teñan a execución da lexislación cooperativa, respecto das Sociedades cooperativas que poidan desenvolver as súas actividades cooperativizadas dentro do ámbito territorial da respectiva Comunidade Autónoma —tal é o caso de Galicia—. As competencias que na Lei de Cooperativas se atribúen a outros Departamentos Ministeriais entenderanse atribuídas ós órganos da Administración Central ou das Comunidades Autónomas de acordo coas normas que regulan esta materia (disposición adicional primeira LC).

En segundo lugar, a reforma estaba motivada pola necesidade de actualizar e presta-la maior utilidade ós medios xurídicos de que dispoñían os socios para facer efectivo o principio da súa participación no goberno e control da sociedade, sen merma da eficacia da xestión. Nese sentido, a natureza e características das sociedades cooperativas esixían evitar unha regulación rixida para favorecer e respectar o dereito de autorregulación dos socios que lles faculta para fixar, mediante os Estatutos, as regras polas que se rexirá a sociedade.

A Lei 3/87, respecto das Cooperativas de Traballo Asociado, introduce importantes innovacións, regulando por primeira vez no noso dereito "un

conxunto de cuestións relacionadas coa problemática que presenta en toda empresa a prestación de traballo, e a que non é allea a sociedade cooperativa", sobre a que, sen embargo, nada prevía a lexislación. Así establécense normas sobre o traballo dos socios menores de 18 anos, régúlase o período de proba dos socios traballadores para adaptalo ás peculiaridades do socio traballador e establécense cautelas para evitar abusos no seu emprego. Asim mesmo, aínda reservando unha ampla marxe á cooperativa, régúlanse diversos extremos da relación de traballo tales como as xornadas laborais, descanso mínimo semanal, permisos, festas, vacacións anuais etc... Non obstante, de entre as innovacións introducidas, teñen maior trascendencia as seguintes: 1) As frecuentes referencias á regulación Estatutaria que permiten unha adaptación de réxime xurídico ás necesidades da propia cooperativa, 2) As que inician e regulan a posibilidade de que o socio poida suspender temporalmente a súa obriga de prestar traballo, 3) A introducción dunha causa extintiva paralela á establecida respecto das relacións laborais pola virtude da cal facúltese á cooperativa para acordar a suspensión do dereito do socio a prestar traballo e mesmo á baixa obrigatoria cando concorran causas económicas, tecnolóxicas ou forza maior, 4) A regulación dos supostos de sucesión de empresas, contratas e concesións, prevendo a subrogación da cooperativa na función de empresario ou a subrogación da nova empresa concesionaria no lugar da cooperativa.

En definitiva, o segundo dos motivos da reforma leva, dunha parte, a flexibilizar e fomentar os mecanismos de participación na organización e xestión cooperativa a través dos Estatutos; doutra, á inserción da nova Lei nunha dinámica de regulación das relacións de traballo na empresa, ata agora inusuais nos textos cooperativos.

A Lei 3/1987 Xeral de Cooperativas defínenos a estas entidades no seu artigo 1 como unhas Sociedades que "con capital variable e estrutura e xestión democráticas, asocian, en réxime de libre adhesión e baixa voluntaria, a persoas que teñen intereses ou necesidades socio-económicas comúns, para a satisfacción das que e ó servicio da comunidade desenvolven actividades empresariais, imputándose os resultados económicos ós socios, unha vez atendidos os fondos comunitarios, en función da actividade cooperativizada que realizan". Trátase, como facilmente pode advertirse, dunha definición descriptiva da súa organización e funcionamento, que leva en si mesma insertos os presupostos esenciais do cooperativismo e os principios xerais que o regulan.

Obxectivo social: Con carácter xeral podemos dicir, como o fai o punto z do artigo 1 da Lei Xeral que "calquera actividade económica poderá ser organizada e desenvolvida mediante unha sociedade constituída ó amparo da presente Lei".

Autonomía de xestión: O artigo 2 da Lei Xeral dispón que "a xestión e o goberno das Sociedades Cooperativas corresponde exclusivamente a estas e ós seus socios, sen prexuízo do establecido no Título 2 da presente Lei". Esta sal-

vedade reférese á actividade tutelar do Estado que considera como tarefa de interese público a promoción, estímulo e desenvolvemento destas sociedades. Tal intervención estatal que está ó cargo do Ministerio de Tráballo e Seguridade Social, alcanza soamente o exercicio de accións administrativas, intervencións temporais, inspeccións, infraccións, sancións, descalificacións e algunhas consideracións especiais que xa estudiaremos no seu correspondente apartado.

Domicilio: A sociedade cooperativa terá o seu domicilio social no lugar onde realice preferentemente as actividades cos seus socios ou centralize a súa xestión administrativa e a dirección empresarial. Este lugar estará sempre dentro do territorio do Estado Español e do ámbito territorial da Sociedade, sinalado nos Estatutos Sociais (arts. 3 e 12.3 da LXC). O domicilio debe figurar tamén nos mencionados Estatutos e ten a súa importancia por canto pode determinar nalgúns casos o lugar de pago en determinados títulos valores, do do protesto, notificacións e os Xulgados e Tribunais competentes en determinados procedementos.

Denominación: A denominación da entidade que estudiamos ten dúas partes, como ocorre con outras persoas xurídicas. Unha delas ten carácter preceptivo, consistente nas palabras "Sociedade Cooperativa," ou a súa abreviatura "S. Coop.". Entendendo, porque así o di a Lei, que a suma das dúas partes forman a denominación da Cooperativa e que ningunha outra entidade privada, sociedade, asociación ou empresario individual poderá adoptalo termo "Cooperativa", ou en abreviatura "Coop.", nin similar que se preste a confusión, salvo informe favorable do Consello Superior do Cooperativismo, concluiremos que non só ningunha Sociedade Cooperativa pode ter denominación idéntica á doutra, senón que non pode tampouco ter a mesma denominación ca un empresario individual, nin unha persoa xurídica, porque nin aquí nin ista poden adoptar o termo mencionado (art. 4.1, 4.2 e 4.4 da LXC).

Sobre a elección da primeira parte do nome ó que fixemos referencia, non poden adoptarse nomes equívocos ou que induzan a confusión en relación co seu ámbito, obxeto social, ou clase da cooperativa, nin con outro tipo de Entidades (art. 4.3 da LXC).

Para que no momento constitucional dunha Cooperativa poidamos dispor dunha denominación e fixala como propia, e igualmente se ó longo da vida dunha desas sociedades pretendemos modifica-lo nome, solicitarase con anterioridade na Sección Central do Rexistro de Cooperativas da Dirección Xeral de Cooperativas e Sociedades Laborais, a certificación de que non existe outra entidade deste tipo con idéntica denominación. Tal certificación é coñecida como "Certificación negativa de denominación".

Operacións con terceiros: A cooperativa pode realizar operacións con terceiros non socios, nos casos e condicións fixados pola lei; salvo as excepcións legais e pode ser autorizada para tales operacións en casos excepcionais (art. 5 LGC). Os resultados impútanse ó Fondo de Reserva Obrigatorio.

2.3. Clases de cooperativas. *A cooperativa de traballo asociado.*

Tradicionalmente só existen dúas clases de cooperativas, a de produción e as outras. Tal é a diferenza abrumadora entre elas. Nas primeiras os socios aportan o seu traballo xunto ó seu capital. Denomínanse de Traballo Asociado en España. Historicamente aparecen xunto a elas as cooperativas de consumo e as de crédito. Permite a Lei Xeral que as cooperativas, de todo grao, poidan contraer vínculos societarios ou formar consorcios con outras persoas ou ser asociados doutras cooperativas; os resultados imputaranse ó Fondo de Reserva Obrigatorio (art. 149).

Unha clasificación racional das Cooperativas podería ser a seguinte:

- a) *pola sua base social* son de primeiro, segundo e ulterior grao; as primeiras son as ordinarias; as outras fórmanse por dúas ou máis sociedades cooperativas.
- b) *pola sua estrutura* hai cooperativas de produción (as de Traballo Asociado e as unións de traballadores autónomos) e de consumo; as primeiras tentan aumentar as rendas dos socios, as segundas aforrar nesas rendas. Cómpre engadir aquí as cooperativas de crédito.
- c) *pola sua actividade*: de Traballo Asociado, de consumidores e usuarios, de vivendas, agrarias, de explotación comunitaria da terra, de servizos, do mar, de transportistas, de seguros, sanitarios, de ensino, educativos e de crédito (art. 116 LXC).

É novidade legislativa a regulación dunha nova forma de cooperativa, a de Explotación comunitaria da terra, que non se configura como de Traballo Asociado pois existen socios que só aportan capital.

A Cooperativa de Traballo Asociado agrupa unicamente a persoas físicas que aportan traballo e capital para a produción de bens e servizos (art. 118 LXC). Non poderán ser socios os menores de 16 anos. Esta é a cooperativa fundamental, a de produción, a que acada maior relevo doutrinal e económico.

O elemento persoal nas cooperativas: socios e non socios: Pola desnaturalización moderna do concepto primitivo da cooperación, por esa "lei da transformación" xa aludida, a cooperativa abarca un plural espectro persoal, case inmaximable en principio. Non só hai socios na cooperativa. E a esencial diferenciación entre as de produción e as restantes cooperativas obriga a recoñecer dúas categorías moi distintas de socios, os que traballan na cooperativa e os que soamente son usuarios da mesma. É necesario deterse no seu exame.

1.- Asalariados: Son traballadores por conta allea que prestan os seus servizos á cooperativa, en relación laboral. Non son socios. Aplícaselle a lexislación laboral xeral. Dentro da cooperativa o número de traballadores asalariados con contrato por tempo indefinido non poderá ser superior ó dez por cento do total dos seus socios (art. 118.7 LC). Esta limitación ten por obxecto evitar unha desnaturalización da cooperativa como asociación de traballadores cunha existencia que responde ás posibles necesidades de produción ou impe-

rativos económicos en función da propia actividade á que a cooperativa se adica.

Este persoal ten recoñecidos pola LC certos dereitos adicionais que se suman ós propios dos traballadores comúns, aínda que algún deles non son senón unha particularización dos dereitos destes últimos en función das especiais connotacións do empresario cooperativo. Así recoñécese o dereito deste colectivo a participar no Consello Rector da cooperativa (art. 53.3 LC), a entabla-las accións indemnizatorias que poidan corresponderlles polo dano sufrido directamente no seu patrimonio polos actos dos membros do Consello Rector (art.65.2 LC), ou a participar nos excedentes dispoñibles da Cooperativa (art.86 LC).

A participación do traballador nos resultados favorables da cooperativa ten carácter salarial e é compensable co complemento salarial de similar natureza —participación en beneficios xeralmente— establecidos na normativa laboral aplicable; coa condición mais favorable para estes traballadores de que, en caso de que a participación nos resultados da cooperativa fora inferior ó correspondente complemento salarial, se aplicara este último (art. 86. 3).

Trátase dunha forma específica de participación nos beneficios da empresa colectiva.

2.- Socios traballadores: A figura esencial da Cooperativa de Traballo Asociado é, sen dúbida, o socio traballador, de xeito que, se ben aquelas poidan ou non ter traballadores asalariados cun límite máximo, en todo caso deben ter socios —un mínimo de cinco para as cooperativas de segundo grao (art.7 LC), ata o punto de que a redución para o número fixado como mínimo, sen que se restableza no prazo de 6 meses, é causa da disolución da Cooperativa (art. 103.6 LC).

A normativa aplicable ás cuestións contenciosas que se susciten entre as cooperativas de Traballo Asociado e o socio- traballador é "con carácter preferente" a Lei 3/87 de cooperativas e os Estatutos da cooperativa (art. 125.1LC). Do contexto da Lei pode deducirse que nalgúñas cuestións, con carácter supletorio respecto daquelas —LC e Estatutos— será de aplicación a normativa laboral, coas excepcións expresamente realizadas pola LC, entre as que destacan as normas sobre cotizacións e prestacións do Fondo de Garantía Salarial (disposición adicional 4 LC).

A singular posición do socio das cooperativas de Traballo Asociado supón que, ó mesmo tempo, adique a estas últimas a súa actividade laboral. Non se trata propiamente dun socio de traballo cunha aportación á sociedade que consiste na prestación do seu traballo persoal (art. 30.2 LC) senón un socio que adquire tal condición mediante o desembolso da contía mínima que fixen os Estatutos (art. 30.1 LC) e que ademais e como consecuencia da súa condición de socio, "desenvolve a actividade cooperativizada de prestación do seu traballo" (art. 118.1 LC); de xeito que a relación de traballo ten a súa orixe nun vínculo societario.

Condições de traballo do socio-traballador: xornada, descanso semanal, festas, vacacións, e permisos: Corresponde ós Estatutos, e no seu defecto á Asemblea Xeral da Cooperativa, regula-las condicións de traballo dos socios traballadores en materias como a duración da xornada de traballo, descanso mínimo semanal, festas e vacacións anuais, aínda que respectando con carácter mínimo as normas sinaladas polo art. 121 LC, directamente relacionadas coas percepcións retributivas no período festivo ou vacacional. Aínda cando a regulación destas condicións é fundamentalmente estatutaria existen mínimos de dereito necesario que establece o citado art. 121 LC. Son os seguintes:

- a) Dende o final dunha xornada ata o comezo da seguinte, mediarán como mínimo doce horas.
- b) Os menores de 18 anos non poderán realizar máis de corenta horas de traballo efectivo á semana.
- c) Como festivos respectaranse, ó menos, os días da Natividade do Señor, Aninovo e 1 de Maio, excepto nos supostos excepcionais en que o impida a natureza da actividade empresarial que desenvolve a cooperativa.
- d) As vacacións anuais, ó menos as festas expresadas antes, serán retribuídas a efectos de anticipo laboral.
- e) As vacacións anuais dos menores de 18 anos e dos maiores de 60 terán unha duración mínima dun mes.

Obsérvase unha clara aproximación co preceptuado na LET para os traballadores comúns, no relativo ó tempo de descanso entre xornadas (art. 34.2 LET). Polo demais, na referencia ó límite da xornada de 40 horas semanais para os menores de 18 anos debe entenderse implícito un ánimo protector do lexislador respecto destes, plasmado na prohibición da realización por eles de xornadas superiores a establecida pola LC, conforme coas tendencias protectoras dos menores nos países industrializados e esencialmente no ámbito da Comunidade Europea.

Debe destacarse que non se establece mínimo algún respecto do período vacacional retribuído respecto do resto dos socios-traballadores maiores de 18 anos e menores de 60. O ideal sería fixar uns mínimos que garantizasen a efectividade do dereito ó descanso recoñecido no art. 40.2 CE a estes socios.

No que atinxe ós permisos, a LC non asegura o seu carácter retribuído, posto que tal decisión permanece a mercede do disposto nos Estatutos, ou á acordada pola Asemblea Xeral; se ben se establecen os períodos mínimos de duración e esíxese previo aviso e xustificación para o seu disfrute. Os supostos previstos legalmente -coa salvedade da retribución- aseméllanse ós contemplados no art. 37.3 de LET pola súa causa e no seu matrimonio. a) Dous días no suposto de nacemento de fillo ou enfermidade grave ou falecemento de parentes ata o segundo grao de consanguinidade ou afinidade, ampliables a catro días cando con ese motivo o socio-traballador necesite facer un desprazamento. b) Un día por traslado de domicilio habitual. c) O tempo indispensable para o

cumprimento dun deber inexcusable de carácter público e persoal. d) Algún tempo para realizar funcións de representación no movemento cooperativo.

Vicisitudes modificativas e extintivas da relación.

A) Suspensións e excedencias. Causas.

A suspensión temporal da obriga e o dereito de traballar do socio-traballador nas cooperativas de traballo asociado supón, o igual que no contrato de traballo común: a) A "perda dos dereitos e obrigas económicas de dita prestación" (art. 122.1) mentres concorre a causa legal de suspensión . b) Ó cesar esta, a reincorporación ó posto de traballo reservado. Non obstante, os demais obxectos adicionais derivados da suspensión dependerán das distintas causas que o motiven. Todas elas así como o seu réxime xurídico están tipificadas no art. 122 LC, e son as seguintes:

- a) Incapacidade laboral transitoria e invalidez provisional do socio traballador, que, se conforme ás leis vixentes sobre Seguridade Social o socio é declarado en situación de invalidez permanente total, cesará o dereito de reserva do posto de traballo e se fose absoluta ou gran invalidez, producirase a súa baixa obrigatoria; tal como sucede no réxime común das relacións laborais.
- b) Maternidade da muller socia-traballadora. Neste suposto, a suspensión terá unha duración máxima de 14 semanas distribuídas a opción da interesada. Trátase dunha disposición protectora da maternidade da muller traballadora que difire sustancialmente do réxime xeral e da normativa internacional xa dende a lei 3/1989 de 9 de marzo, o prazo por maternidade é de 16 semanas, ampliables a 18 no caso de parto múltiple e contémpase tamén como causa de suspensión do contrato de traballo, a "adopción de menores de 5 anos".
- c) Cumprimento do servizo militar obrigatorio ou voluntario ou servizo social substitutivo, causa que debe unirse á situación de excedencia forzosa, por designación ou elección para un cargo público ou no movemento cooperativo que imposibilite a asistencia ó traballo do socio traballador.
En moitos casos o socio-traballador deberá reincorporarse ó posto de traballo no prazo máximo dun mes a partir do cese no cargo, servizo e función.
- d) Privación de liberdade do socio traballador mentres non exista sentenza condenatoria .
- e) Neste punto, en defecto de maiores explicitacións, dada a analogía do enunciado co art. 45.1 e LET, de conformidade coa doutrina e xurisprudencia sobre el, e en consideración ó previsto no artigo 122 LC debe entenderse que o socio traballador "previamente detido", se é sobreseído o procedemento ou se recae sentenza absolutoria, terá dereito a reincorporarse ó seu posto de traballo.

- f) Causas económicas, tecnolóxicas ou de forza maior. Para que a suspensión sexa efectiva, a Asemblea Xeral deberá declara-la necesidade de que algunha das mencionadas causas pasen a situación de suspensión da totalidade ou parte dos socios traballadores que integran a cooperativa, así como o tempo que durará a suspensión e designar ós socios traballadores que teñen que quedar en situación de suspensión.

B) Sucesións de empresas, contratas e concesións.

Non sempre as vicisitudes que afectan á relación de traballo cooperativo teñen a súa orixe no socio traballador. É posible que se produza unha substitución no empresario - neste caso na cooperativa- de xeito que aquela que a substitúa ocupe a posición xurídica da primeira, ou sexa, a propia cooperativa quen asuma a posición xurídica do empresario anterior. Os supostos previstos son dous: a) Cando unha cooperativa de traballo asociado adquira a titularidade dunha empresa, centro de traballo ou unidade productiva autónoma da mesma, subrogándose nos dereitos e obrigas laborais do anterior titular. Cando en sentido inverso, sexa a propia cooperativa quen cese, por causas non imputables á mesma, nunha contrata de servizos ou concesión administrativa e un novo empresario se fíxese cargo dos seus dereitos e obrigas laborais.

C) Extinción da relación de traballo. Baixas voluntarias e obrigas.

A extinción da relación societaria leva aparellada a extinción da relación laboral que dela nace. O socio pode poñer fin á súa condición como tal por baixa voluntaria (art. 32. LC) mediante preaviso por escrito, cun prazo, fixado polos Estatutos, que non poderá ser superior a tres meses, presentado ante o Consello Rector; coa particularidade de que o incumprimento do prazo dará lugar á correspondente indemnización de danos e prexuízos. Non obstante, os Estatutos poderán esixir un compromiso de permanencia do socio, que deberá absterse de causar baixa voluntaria sen causa xustificada durante un tempo non superior a cinco anos. O incumprimento polo socio deste compromiso autoriza a cooperativa a esixirlle a correspondente indemnización de danos e prexuízos.

Así mesmo, a relación do socio pode extinguirse por baixa obrigatoria (art. 32 LC).

Cesará obrigatoriramente na súa condición de socio quen perda os requisitos esixidos no capítulo XII para ser socio da cooperativa de traballo asociado ou deixe de reunilos en relación co ámbito da cooperativa e a baixa será acordada, previa audiencia do interesado, polo Consello Rector, de oficio, a petición de calquera socio ou de quen perdeu os requisitos para continuar séndoo. A resolución de cese obrigatorio será recorrible.

Cuestións contenciosas: Atracción de competencias e procedemento.

Na relación cos posibles conflitos que se susciten entre as Cooperativas de traballo asociado e os socios-traballadores, a LC practica unha remisión á xu-

risdicción social; remisión que trae competencias dos órganos xurisdiccionais, en tódolos seus graos, para coñecemento de cantas cuestións contenciosas se presenten entre ambos, "relacionadas cos dereitos e obrigas derivados da actividade cooperativizada da prestación do traballo e correlativos dereitos e obrigas económicas" (art. 125.2).

Este sometemento xenérico á competencia *ratione materiae* da xurisdicción social, supón a posibilidade de coñecemento por esta de múltiples cuestións entre as que se atopan algunhas tan dispares coma a admisión na cooperativa de antigos socios como socios-traballadores (S.TCT 14.1184), as decisións sobre condicións de traballo, pagas extraordinarias e vacacións (S.TS. 23-9-86), a transferencia da cualidade de socio (STCT 14-5-84) ou a cesión ilegal de traballadores pola cooperativa (STCT 10-6-86).

A tramitación das cuestións sometidas a xurisdicción social polo art. 125 realizarase conforme o procedemento especial previsto no artigo 126. Aprobada a Lei de Planta e en virtude do art. 93 da LOPJ a competencia para o coñecemento destes asuntos corresponderá os Xulgados do Social que se presentan como herdeiros das maxistraturas.

3. Sociedades Anónimas Laborais.

3.1. *Fundamento. Lexislación vixente.*

Durante o século XIX e comezos do XX, a concepción capitalista "clásica" da empresa provocaba unha diferenciación absoluta entre o factor capital e o factor traballo. Iso supoñía que quen prestaban os seus servizos retribuídos en favor da empresa, isto é, os traballadores, limitábanse a desplegal-a actividade para a que foron contratados. O asalariado non se lle facía partícipe dos beneficios da empresa nin, por suposto, se lle outorgaba facultade algunha para inxerirse nas tarefas de dirección e goberno da sociedade. Sen embargo con posterioridade á Primeira Guerra Mundial, esta concepción tradicional da empresa principiou a modificarse, abríndose paso o denominado "neocapitalismo económico".

As manifestacións do neocapitalismo no noso país foron escasas, caracterizándose polo demais as existentes por ir destinadas máis a aplacar a conflictividade laboral cá alcanzar unha xenuína reforma das estruturas tradicionais da empresa.

Non obstante tra-la promulgación da Constitución a situación modificouse. Na execución do xa citado artigo 129 do noso texto fundamental que obriga ós poderes públicos a promover eficazmente as diversas formas de participación dos traballadores na empresa, promulgouse a Lei 15/1986, de 25 de abril de Sociedades Anónimas Laborais.

Con todo, atendendo á realidade dos feitos, non é posible pasar por alto un dato de especial relevo. As sociedades anónimas laborais xurden no mundo do

Dereito como unha resposta por parte dos traballadores ó inminente peche das empresas nas que prestan os seus servicios a causa das dificultades económicas que estas atravesaban. A ansia dos poderes públicos de frena-lo preocupante incremento do paro, foi, en última instancia, o detonante que puxo en marcha a maquinaria lexislativa que deu como froito esta Lei adicada a regular os aspectos sustantivos ("régime societario") e fiscais ("régimen tributario") das sociedades anónimas laborais. Pode, pois, afirmarse que a Lei de Sociedades Anónimas Laborais máis ca buscar unha "desinteresada" participación do traballador na empresa, pretendeu constituírse como fórmula do "autoemprego" fomentada polos poderes públicos.

3.2. *Concepto e natureza xurídica.*

A Lei 15/1986 de Sociedades Anónimas Laborais non nos ofrece un concepto deste tipo de sociedades. Non obstante, no seu artigo 1 determínase o requisito fundamental que posuirá unha sociedade para que poida ser calificada como anónima laboral. En efecto, ó tenor do disposto neste precepto, poderán ter o carácter de sociedades anónimas laborais as sociedades anónimas nas que ó menos o 51% do capital social pertenza ós traballadores que presten nelas os seus servicios retribuídos na forma directa e persoal, sempre que a súa relación persoal sexa por tempo indefinido e en xornada completa. Ningunha sociedade anónima laboral na que os traballadores contratados, seguindo as esixencias da Lei, posúan menos dese 51% do capital social poderá ter o carácter de laboral. A posesión deste quantum de capital social por parte dos traballadores revélase, pois, coma un requisito de necesaria observancia para a válida constitución dunha sociedade anónima laboral.

Como o seu nome indica, a sociedade anónima laboral é unha sociedade anónima cualificada polo feito de que a totalidade ou a maior parte do capital social pertenza ó cadro de persoal que nela presta os seus servicios. En canto que nos atopamos ante unha sociedade anónima, temos que dicir que as sociedades anónimas laborais serán sociedades mercantís e capitalistas. Pero tan pronto como nos fixemos nese elemento cuantificador constituído polo seu carácter laboral, compróbase como esa natureza pode ser posta en entredito. En efecto, se temos presente que as sociedades capitalistas, e máis en concreto na sociedade anónima, distínguense por ser unha forma xurídica societaria na que resultan irrelevantes as características persoais do socio, pode comprobarse con facilidade que tal característica non pode predicarse sic et simpliciter das sociedades anónimas laborais. Neste tipo societario posúe unha gran relevancia o elemento "personalista", toda vez que necesariamente ó menos o 51% do seu capital social estará subscrito por unha clase de persoas determinadas: os traballadores da empresa. Na propia discusión parlamentaria do Proxecto de Lei de sociedades anónimas laborais, o Deputado do Grupo Popular, o señor Durán Cornasego, defendeu a posibilidade de que as sociedades laborais non tiveran que someterse necesariamente ó esquema das sociedades anónimas.

"A sociedade anónima —afirmaba este deputado— é un traxe que por moito que estire ou encolla, pode adaptarse a moitos corpos, pero cremos que xustamente nunha sociedade que pretende a protección dos intereses do persoal, dos traballadores da empresa, non é o medio mais adecuado" (BOLD 1985, P.10460). Quizá por iso podería dicirse que estas sociedades atópanse máis próximas ás sociedades de responsabilidade limitada cás sociedades anónimas ordinarias.

Á vista do exposto, é evidente que as sociedades anónimas laborais constitúen un tipo societario híbrido. Atopámonos ante unha sociedade capitalista pola forma; personalista polo contido; e mutualista polo obxecto. En definitiva, quizá conviría regular a sociedade anónima laboral como forma autónoma antes ca "incrusta-la" nun tipo como o da anónima, alleo ó seu espírito e finalidades.

3.3. *Constitución.*

Para analiza-lo proceso constitutivo das SS.AA.LL. debe diferenciarse segundo a sociedade se constituía ex novo, segundo proveña dunha sociedade xa considerada polas disposicións administrativas anteriores á Lei 15/1986 como Laboral.

No primeiro caso, cando a sociedade anónima laboral se constituía ex novo, isto é, sen partir de ningunha figura xurídico-societaria previa, seguiranse os pasos ordinarios previstos no Código de Comercio, isto é, a sociedade laboral, como toda sociedade mercantil, entenderase validamente constituída cando se observen os requisitos de forma e publicidade esixidos polo Código de Comercio no seu artigo 119. Será preciso, pois, que o contrato social conste en escritura pública (requisito de forma) e que esta, posteriormente, se inscriba no Rexistro Mercantil (requisito de publicidade). Mentres ambos requisitos non sexan observados, a sociedade anónima laboral non gozará de personalidade xurídica (art. 4.2. LSAL). A tenor do mesmo artigo, as sociedades anónimas laborais non poderán inscribirse no Rexistro Mercantil, en tanto en canto, coa escritura pública de constitución non se aporte un certificado expedido polo Ministerio de Traballo e Seguridade Social que acredite que dita sociedade foi calificada como "laboral" e foi inscrita no Rexistro Administrativo creado ó efecto. Inscrita a sociedade, os efectos da publicidade positiva só serán opoñibles a terceiros dende a publicación da inscrición no Boletín Oficial do Rexistro Mercantil (art.7.,3 TR).

A sociedade poderá fundarse, ben polo sistema de fundación simultánea, ou ben polo de fundación sucesiva ou por subscrición pública de accións. Nun e noutro caso, o capital que se faga figurar en escritura estará totalmente subscrito e desembosado ó menos na cuarta parte de cada unha das accións que a compoñen (art. 5 LSAL). Non obstante, o carácter estrictamente capitalista da sociedade pode diluirse, sexa dando entrada a prestacións accesorias, sexa constituindo un capital en carteira.

De todos modos, tal como recoñece a propia Exposición de Motivos da Lei 5/1986, o normal é que a constitución da sociedade anónima laboral supoña un cambio de forma xurídica dunha sociedade anterior. Nestes casos, é preciso distinguir os supostos en que a empresa anterior era explotada por outra sociedade.

No caso de que a sociedade preexistente fora unha sociedade anónima, a adquisición de carácter laboral non se considerará como unha transformación da sociedade (art. 4.3 LSAL), basta con modifica-los Estatutos da sociedade anónima preexistente. Por outra parte, non poderá invocarse por parte dos socios da antiga sociedade anónima nin un pretendido dereito de separación ex artículo 225 TR, nin a técnica da *vacatio* ex artículo 226 TR especialmente en relación coas accións reservadas ós traballadores.

Se a sociedade preexistente non era unha sociedade anónima, a cousa complicase. En tal hipótese atopámonos ante unha efectiva transformación de sociedades coas consecuencias que isto acarreta. A falta de disposición específica na LSAL, haberá que aplicar a este suposto o artigo 231 TR que regula a transformación das sociedades colectivas, consuetudinarias e de responsabilidade limitada en sociedades anónimas.

3.4. *Perda do carácter laboral.*

A perda do carácter laboral pode orixinarse nun acordo da Xunta Xeral de Accionistas, ou pola Resolución da Dirección Xeral de Cooperativas e Sociedades Laborais. A primeira coñécese como perda voluntaria e a segunda forzosa.

A perda voluntaria do carácter laboral esixirá un acordo tomado pola maioría dos socios convocados ó efecto. A sociedade anónima laboral descalificada terá o carácter dunha sociedade anónima ordinaria. Por iso será preciso que nas escrituras sociais se realicen múltiples modificacións. A denominación da sociedade xa non poderá conter o vocable "laboral" que se pospón as palabras "Sociedade Anónima". Así mesmo convén, aínda que non é necesario, modificar un bo número de cláusulas estatutarias pensadas para rexer unha sociedade de características ben diferenciadas da anónima común.

3.5. *O capital social e as accións.*

Ó igual ca nas sociedades anónimas ordinarias, o capital intégrase con aportacións dos socios. Quen subscribe as accións obrígase a aportar á sociedade o importe do valor nominal que se lle atribuíra ás accións ou unha cifra superior se emitiron con prima. O que non pode ocorrer é que se entreguen accións gratuitas ou se emitan accións baixo a par. Neste punto xogan en sede de SAL as mesmas regras previstas para as sociedades anónimas comúns. É, pois, preciso resaltar que as accións subscritas polos traballadores non se lles entregan pola súa mera condición de empregados da compañía. O traballador non devén ac-

cionista máis que a cambio do desembolso ordinario das accións que asumira. Non será lícita a creación de accións que se entreguen ós traballadores a cambio do seu traballo na compañía. As aportacións de industria non constitúen contravalor algún.

A lei 15/1986 non esixiu, nun primeiro momento, un capital mínimo para a constitución dunha SAL. Agora ben, en virtude do disposto na Disposición Transitoria 3,3 da lei 19/1989, de 25 de xullo, de Reforma parcial e adaptación da lexislación mercantil ás Directivas da Comunidade Europea en materia de sociedades, dita posibilidade veuse alterada. En efeto, a partir da publicación da Lei 19/1989, no B.O.E. non se autorizarán escrituras de constitución de SAL que teñan un capital inferior a dez millóns de pesetas. Polo demais, con obxecto de reforza-lo patrimonio social obriga a Lei a que a entidade constituía ademais da reserva legal, un fondo especial de reserva dotado co 10% dos beneficios líquidos de cada exercicio.

Nas SAL as accións serán por imperativo legal nominativas (art. 6) e se na sociedade existen, ademais dos socios traballadores, socios non vinculados laboralmente á empresa, precisarase establecer dúas clases de accións (art. 6). Por unha banda, distinguiranse as accións que poidan ser mercadas por calquera persoa. O seu réxime é diferente. As reservadas ós traballadores suxeitaranse a un particular réxime circulatorio regulado nos artigos 8 e s.s. da Lei 15/1986. As non reservadas ós traballadores serán transmisibles con suxeición ó disposto na L.S.A.

4. Conclusións.

Os datos estatísticos reflexan que durante os últimos anos se beneficiaron destas axudas un elevado número de empresas, socios, e cooperativas, sexa con cargo a recursos do Estado, sexan obtidas a través do Fondo Social Europeo. Se ben resulta imposible coñecer en cifras exactas cales son os efectos sobre o mercado de traballo, é certo que o primeiro Encontro Iberoamericano de Cooperativismo, Emprego e Desenvolvemento permítese califica-lo fomento destas fórmulas asociativas como un instrumento idóneo para o avance nas políticas de desenvolvemento económico, social e cultural destes países; ó tempo que lles atribúen unha función redistributiva por considerar que contribúen a un reparto máis equitativo da riqueza, da propiedade e da responsabilidade social; aínda máis, chega a afirmarse que as novas formas de sociedades son os protagonistas que fan posible o mantemento dun sector económico, un bo instrumento para o desenvolvemento económico e social integral nos diferentes países e un factor de estabilidade social e creación de emprego.

Non obstante, se é certo que algunhas das axudas económicas apuntadas insértanse claramente no ámbito das medidas da política de emprego, iso non significa necesariamente que se traduzan na creación de postos de traballo, puidendo producirse o que se denominou "efecto de substitución". Algunhas

destas medidas, entre as que se atopa a modalidade de pago único da prestación por desemprego, contribúen na etapa inicial á constitución da sociedade cooperativa, mediante a que se absorbe o desemprego de quen a constitúen que pasan a ser autoempregados. Só despois, cando se obteñen beneficios a través do funcionamento empresarial, e a estes acompañanos medidas que serven para custear novos postos de traballo, pódese rexistrar unha auténtica xeración de emprego.

Polo demais tales medidas son recentes e por iso é prematuro un balance da repercusión do fomento mediante as fórmulas colectivas e asociativas, así como tamén sería inexacto presumir que todo o emprego absorbido como consecuencia desto é definitivo, isto é, tradúcese en postos de traballo estables.

A propia finalidade coa que estas novas empresas naceron, centrada no obxectivo, na maioría das ocasións, de conserva-los postos de traballo de empresas en crise adoptando fórmulas xurídicas que permiten unha participación dos traballadores na súa titularidade, isto é, mediante a transformación daquelas en empresas cooperativas ou sociedades laborais, con ser decisiva a efectos xurídicos e de incentiación económica e fiscal, non elimina os problemas económicos ou tecnolóxicos que puideran afectar á empresa orixinaria. Por iso, unhas veces a través das fórmulas de autoxestión só se consegue o seu mantemento temporal dos postos de traballo, pero sen perspectiva de futuro; en tanto que noutras ocasións é posible supera-las deficiencias arrastradas, reflota-la empresa e, con iso, crear se non novos postos de traballo, si ó menos, empregos definitivos.

Con todo, o florecemento destas empresas transmite unha mensaxe alentadora. Aínda cando non se ignora que o seu mantemento depende das dispoñibilidades económicas e de política de xestión dos recursos existentes, a especial configuración destas organizacións empresariais onde o socio traballador participa da propiedade da empresa, fan prever nelas unha optimización dos resultados económicos dos seus sistemas de produción que lles permite poder permanecer no mercado, facendo fronte á agresividade das fórmulas oligopolíticas e multinacionais. Polo demais, o factor humano que fai posible a creación e desenvolvemento destas empresas ten potencialmente unha maior flexibilidade para afronta-los cambios organizados que, en aras dunha mellor xestión e dirección, fora necesario introducir no curso da súa actividade económica.

SUMMARY: The current legislation on Social Economy, Workers Incorporated Companies and Cooperative Societies is interpreted, with special attention being paid to distinctive basic concepts and to the labour regulations proper to them.